

FORFATNINGSHISTORIE

■ JENS LEI WENDEL-HANSEN

Eirik Holmøyvik og Dag Michaelsen:

Lærebok i forfatningshistorie

Oslo: Pax Forlag A/S, 2015.

Eirik Holmøyvik og Dag Michaelsen:

Kilder og årstall i forfatningshistorien

Oslo: Pax Forlag A/S, 2015.

Eirik Holmøyvik (red.):

Tolkningar av Grunnlova – om forfatningsutviklinga 1814-2014

Oslo: Pax Forlag A/S, 2013.

I forbindelse med den norske grundlovs 200-års jubilæum blev der lavet en række store historiefaglige aktiviteter, der satte fokus på Europas ældste skrevne forfatning, der endnu er i kraft. Et væsentligt produkt heraf var seksbindsværket *Nye perspektiver på Grunnloven 1814-2014* med professor i retshistorie ved Oslo Universitet Dag Michaelsen som hovedredaktør. Tredje bind, *Tolkningar av Grunnlova*, var redigeret af retshistorikeren Eirik Holmøyvik fra Universitetet i Bergen og har de forskellige grundlovstolkninger og deres konsekvenser for forfatningsudviklingen som sit fokus. Den norske forfatningsudvikling spiller heri en naturligt markant rolle, men bindet indeholder også en islandsk, en dansk og en svensk vinkel og præsenterer desuden nogle overordnede overvejelser om grundlovstolkning.

I kølvandet på jubilæet udgav Michaelsen og Holmøyvik *Lærebok i forfatningshistorie*, hvor samme tendens kan genfindes. Fokus på Norge er markant, men der perspektiveres hyppigt til forfatningsmæssige tendenser og udviklinger i andre vestlige lande samt til det udspring, de forfatningsmæssige bestræbelser havde i oplysningsfilosofien – et punkt, der imidlertid forekommer vagt, og som kunne have været yderligere styrket ved at forholde sig også til de praktiske historiske forbilleder, f.eks. og primært i Storbritannien, som var lige så ansporende for bestræbelserne. Det tilhørende appendiksbind indeholder dels de forskellige norske, dels en række andre forfatninger, der har relevans for forståelsen af den vestlige forfatningshistorie (navnlig i det 19. århundrede) i almindelighed, den norske i særdeleshed.

Tilstedeværelsen af en egentlig forfatningshistorie, hvor fokus er på grundlovstolkningerne og de i tiden konkrete udviklinger, er ikke et udpræget nybrud i

norsk historieskrivning. Tilstedeværelsen af både en højre- og en venstretradition i grundlovshistorien har dels medført en reel akademisk debat om den grundlovshistoriske fremstilling, dels en bevidsthed om disse forskellige betragtningsmåder, hvilket netop de nævnte værker er et udtryk for.

Der er imidlertid tale om en intensiveret indsats og en mere reflekteret metodisk overvejelse over disciplinen.

Det er i denne forbindelse noget anderledes med den danske tradition. Den danske fremstilling af Grundlovens historie har været præget af en tendens til at tage udgangspunkt i den nuværende danske styreform eller et demokratisk ideal. Som eksempler kan nævnes Claus Friisbergs doktordisputats *Ingen over og ingen ved siden af Folketinget* fra 2007 eller Tim Knudsens demokratihistoriske værk *Fra enevælde til folкетыre* fra 2006, der begge fokuserer på udviklingen af et nutidigt fænomen, hhv. folketingsparlamentarismen og, mere bredt, demokratiet, og hvor dette i høj grad påvirker historiefremstillingens form – hyppigt med den bivirkning, at der opstilles en dikotomi mellem forkæmperne og modstanderne, hvor den manglende overensstemmelse mellem forkæmpernes mål og det nutidige fænomen nedtones, og hvor vejen mod de nutidige forhold bliver tegnet mere klart og ensrettet, end den har været i samtiden.¹ Et andet resultat af dette fokus ses i de begrebshistoriske bestræbelser angående demokratibegrebet, bl.a. Jeppe Nevers' afhandling *Fra skældsord til slagord*, der også var en delvis årsag til Bertel Nygaards umiddelbart efterfølgende artikel i *Historisk Tidsskrift*, hvor han fokuserer på demokratibegrebet ikke diakront, som det mestendels er tilfældet hos Nevers, men synkront med fokus på året 1848. Utsigtet tillægger disse i øvrigt grundige arbejder i sagens natur dog demokratibegrebet en stor vægt, som kan give indtryk af, at begrebet var væsentligere i den politiske diskurs, navnlig i 19. århundrede, end det faktisk var.

Dag Michaelsen skriver i *Lærebok i forfatningshistorie*:

Den historiske praksis gjennom 1800- og 1900-tallet har vært at forfatninger globalt sett like gjerne har vært instrumenter for restaurasjon og diktatur som reform og revolusjon. For å forstå Grunnloven historisk som en forfatning må man følgelig bringe forfatningsgenren generelt og grunnloven spesielt inn i dette sammensatte kon-

1 Friisberg: *Ingen over*. Se i denne forbindelse bl.a. undertegnede indlæg i diskussion med Friisberg om venstrelederen og parlamentarismemodstanderen Ludvig Holstein-Ledreborg og Venstres noget upræcise krav om parlamentarisme. Wendel-Hansen: 'Venstres kamp'.

Knudsen: *Fra enevælde*. I de noget korte behandlinger af de enkelte emner og i fokus på netop demokratiets udvikling ledes til en del forenkede slutninger – f.eks. at det "efterhånden [skulle] vise sig, at kongens rolle blev formel og ceremoniel". Denne konklusion kan man kun nå til retrospektivt, eftersom både kong Frederik VIII og kong Christian X i parlamentarismens første årtier var mere aktive i regeringsdannelsesprocessen end deres hhv. far og farfar, kong Christian IX. Se således Kaarsted: *Påskekrisen* og Kaarsted: 'Frederik 8'.

stitutionelle og politisk-ideologiske landskapet. Igjen kommer forfatningshistoriens grunnkrav tilbake: Å historisere og å kontekstualisere.²

Dette fokus på et komplekst landskap av tolkninger og synspunkter, der brydes i det historiske øjeblik har i den danske historiografi været begrenset til enkeltstående begivenheder. Her står ikke mindst Tage Kaarsted centralt med sine forskellige analyser af processerne i forbindelse med en række regeringsdannelser.³ Dette har medført, at der i en dansk sammenhæng mangler en egentlig sammenhængende forfatningshistorie – et område, hvor man med fordel kan lære af nordmændene.

Et værk i den danske sfære, der dog måske nok er værd at lægge mærke til i en forfatningshistorisk sammenhæng er Jakúp Thorsteinssons doktordisputats *Et Færø som Færø* fra 1990, hvor forfatteren behandler den færøske forfatningshistorie fra stænderforsamlingernes indførelse og til 1852, da Færøerne havde fået sæder i Rigsdagen, og Lagtinget blev genetableret. Værdien af dette arbejde ligger navnlig i, at Thorsteinsson formår at forholde sig kun til modsætninger, der kan genfindes i de historiske kilder, f.eks. sondringen mellem færø og dansker inden for den danske grundlovs rammer, som også er den, hvorfra han laver en udvidet perspektivering op til situationen i værkets nutid.⁴ Dermed undgår Thorsteinsson den nævnte anakronistiske faldgrube, som er til stede i behandlingen af en politisk udvikling.

Fra juridisk side har bl.a. højesteretsdommer og dr.jur. Jens Peter Christensen repræsenteret det synspunkt, at ”den danske højesterets tradition for grundlovsfortolkning langt på vej flugter med den opfattelse, at det ikke er dommers opgave at indfortolke regler og principper i grundloven, som ikke fremgår af grundloven selv”, den såkaldte juridiske frihåndstegning.⁵ Dette går igen i det indlæg, Christensen har leveret til *Tolkningar av Grunnlova*, hvor han da også afviser, at grundlovstolkning i Danmark har været præget af ideologi – andet end i enkelttilfælde som Henrik Zahle – og han fremstiller dermed den danske grundlovsfortolkning som præget af konsistens og manglende ideologisering.⁶ Skønt der naturligvis er langt til så åbenlys politisering, som der er tale om i den amerikanske højesteret, forekommer dette udsagn at være en vovet påstand.

2 Holmøyvik og Michaelsen: *Lærebok*, 46.

3 Kaarsted: *Påskekrisen*. Kaarsted: 'Frederik 8.'. Kaarsted: *Regeringskrisen*. Kaarsted: 'Spillet'.

4 Thorsteinsson: *Et Færø*. Dette forhold kan bl.a. ses ved Thorsteinssons fremhævelse af færøingers krav om at få samme forhold som Island, f.eks. på s. 110 oprettelse af egen stænderforsamling i 1846, ligesom Island havde fået det i Altinget nogle år før, eller s. 220, hvor Thorsteinsson nævner Pløyens krav om, at det skulle være op til færøingerne, hvilket forhold Færøerne skal stå i til Rigsdagen med Grundlovens vedtagelse, ligesom det var det for islændingene.

5 Se f.eks. *Jyllands-Posten* 10.04.2016, Christensen: ”USA's højesteret” i forbindelse med den amerikanske højesteretsdommer Antonin Scalias død.

6 Holmøyvik (red.): *Tolkningar*, 124-147.

Skal der fremdrages et eksempel, så var tilstedeværelsen af Rigsdagens skattebevillingsret i Grundloven et omdiskuteret emne i dansk forfatningsret i det 19. århundrede, som kun meget dårligt kan siges ikke at have ideologiske konnotationer. Det havde været en indledende udfordring af enevælden, at man i 1840'erne i stænderforsamlingerne havde diskuteret disse forsamlings eventuelle skattebevillingsret, og dette blev således et led i de konstitutionelle bestræbelser, der i 1849 førte til Grundlovens indførelse. I sin statsret, der blev udgivet posthumt i 1869, hævdede professor i statsret C.G. Holck, at skattebevillingsretten var hjørnesteinen i Grundloven, skønt den ikke eksplicit var nævnt deri. Holck henviste her til "Grundlovens Aand og Hensigt".⁷ Omvendt hævdede Holcks efterfølger Henning Matzen, at finansloven var underlagt proceduren for vedtagelse af en hvilken som helst anden lov, hvorfor den undtagelse fra Rigsdagens lovgivningsmyndighed, der eksisterede, nemlig regeringens mulighed for i særdeles påtrængende tilfælde at udstede foreløbige love, også gjaldt for finansloven. Matzen henviste desuden til, at Holck selv havde undergravet Rigsdagens hævdede skattebevillingsret ved at acceptere tilstedeværelsen af provisorisk udstedte midlertidige finanslove.⁸ Konflikten var af afgørende betydning for forståelse af det monarkiske princip, som det var almindeligt accepteret, at Grundloven indeholdt, men hvis omfang netop blev genstand for politisk strid under den såkaldte forfatningskamp. Det har typisk været ubegrundet, når flere historikere har hævdet, at grunden til, at juristerne over en bred kam støttede Matzens udlægning, var, at de var højrefolk. Det kræver mere bevisførelse, end der hidtil har været fremvist, at det politiske tilhørsforhold har haft betydning for deres juridiske bedømmelse og vil være et markant brud med den generelt meget høje grad af uafhængighed og professionalisme, der har præget det danske retsvæsen siden Højesterets etablering i 1665. Derimod er det anderledes realistisk, at juristerne knyttede sig til Højre, fordi Venstres udfordring af forholdet mellem de lovgivende instanser var dem juridisk imod – ligesom det i øvrigt var tilfældet i Norge, hvilket blev tydeligt med rigsretssagen mod regeringen Selmer i 1884. Ligegyldigt hvordan pilen vender, så kan diskussionen om tilstedeværelsen af Rigsdagens skattebevillingsret meget dårligt siges ikke at være et ideologisk betonet tema, i og med at netop tilstedeværelsen af skattebevillingsretten historisk har haft en væsentlig betydning for parlamentarismens gennembrud.

Hvor den juridiske litteratur altså generelt har henholdt sig til den høje grad af kontinuitet i den juridiske tolkning og dermed ikke har fokuseret på tolkningsforskellene, så har danske historikere i det givne eksempel gjort venstreanskuelser i forfatningskampen – at Rigsdagen havde ubetinget skattebevillingsret – til

7 Holck: *Statsforfatningsret*, 123.

8 Matzen: *Grundloven*, 55. Matzens henvisning angår Holck: *Statsforfatningsret*, 127.

den grundlæggende antagelse.⁹ Dette har medført en svagere fremstilling af de brydende grundlovstolkninger og dermed samfundsopfattelser i dansk historio-grafi, hvor man hyppigt har fokuseret på den, der blev betragtet som rigtig. Dette har i sidste instans også medvirket til at få den danske demokratihistorie til at stå svagere som disciplin, idet forsimplingerne ikke efterlader plads til en nuanceret opfattelse af demokratiets udvikling – hvilke kampe, der blev taget hvorfor og med hvilke argumenter for og imod.

De norske metodiske bestræbelser, der kan samles under termen *forfatnings-historie* er således i høj grad en tilgang, der kunne virke til gavn for en anderledes nuanceret fremstilling af den danske politiske udvikling.

LITTERATUR

- Fink, Troels: *Estruptidens politiske Historie 1875-1894*, bd. I, Odense: Odense Universitetsforlag, 1986.
- Friisberg, Claus: *Ingen over og ingen ved siden af Folketinget*, I-II, Varde: Vestjysk Kulturforlag, 2007.
- Holck, Carl Georg: *Den danske Statsforfatningsret*, 2. del, København: Gyldendalske Boghandel, 1869.
- Holmøyvik, Eirik og Michaelsen, Dag: *Lærebok i forfatningshistorie*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2015.
- Holmøyvik, Eirik og Michaelsen, Dag: *Kilder og årstall i forfatningshistorien*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2015.
- Holmøyvik, Eirik (red.): *Tolkningar av Grunnlova – om forfatningsutviklinga 1814-2014*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2013.
- Jens Peter Christensen: "USA's højesteret – jura og politik", *Jyllands-Posten* 10.04.2016.
- Knudsen, Tim: *Fra enevælde til folkestyre – dansk demokratihistorie indtil 1973*, København: Akademisk Forlag, 2006.
- Kaarsted, Tage: *Påskekrisen 1920*, Aarhus: Universitetsforlaget, 1968.
- Kaarsted, Tage: 'Frederik 8. og dannelsen af Ministeriet Holstein-Ledreborg i 1909', *Historie. Jyske Samlinger* ny rk. VIII, 1968, 486-497.
- Kaarsted, Tage: *Regeringskrisen 1957 – Trekantsregeringens tilblivelse*, Aarhus: Universitetsforlaget, 1964.
- Kaarsted, Tage: 'Spillet om magten 1913', *Historie. Jyske Samlinger* ny rk. XII, 1978, 257-333.
- Matzen, Henning: *Grundloven og Folkets Selvstyrelse*, København: Gyldendal, 1873.
- Thorsteinsson, Jakúp: *Et Færø som Færø*, Aarhus: Århus Universitetsforlag, 1990.
- Wendel-Hansen, Jens Lei: 'Venstres kamp for folketingsparlamentarisme 1870-1909?', *Historisk Tidsskrift* 115 (1), 2015, 146-152.

JENS LEI WENDEL-HANSEN,
PH.D., ADJUNKT
GRØNLANDS UNIVERSITET
JEWE@UNI.GL

9 Troels Fink skriver f.eks., at det, at finansloven skulle være "vedtaget måtte naturligvis betyde lovlig vedtaget af begge ting", men henviser herefter til, at Matzen ikke var af den overbevisning. Fink: *Estruptidens*, 26.